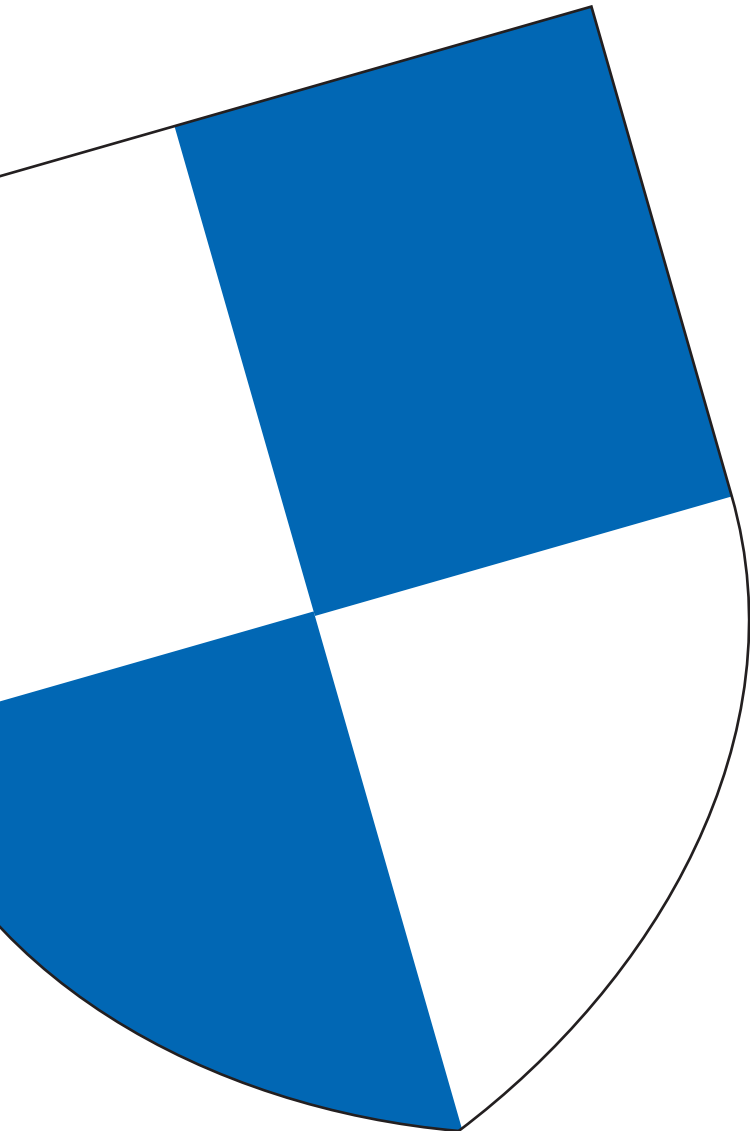

Byggðarmerki

Upplýsingar
og leiðbeiningar
um gerð og skráningu
byggðarmerkja
íslenskra sveitarfélaga

EÍS

EINKALEYFASTOFAN

Einkaleyfastofan er opinber stofnun á vegum iðnaðarráðuneytis. Stofnunin annast framkvæmd laga er varða hugverka- og auðkennaréttindi í iðnaði, þ.e. vernd einkaleyfa, vörumerkja og hönnunar. Lög um þessi réttindi styðjast við alþjóðlega sáttmála, m.a. Parísarsamþykktina um vernd eignarréttinda á sviði iðnaðar, sem Ísland er aðili að. Réttindi þessi lúta því að nokkru leyti alþjóðlegum reglum.

Markmið og hlutverk Einkaleyfastofu varðandi skráningu byggðarmerkja

Með sveitarstjórnarlögum nr. 45/1998 er Einkaleyfastofunni falið að annast skráningu byggðarmerkja. Hér bætist því nýtt verndarsvið við þau sem fyrir eru hjá stofnuninni. Skráning byggðarmerkja var áður hjá félagsmálaráðuneyti og sérstök nefnd veitti ráðuneytinu umsögn um merkin. Lögjafanum þótti eðlilegt að Einkaleyfastofan tæki að sér skráningu

Flattur, hausaður þorskur var um aldir merki Íslands.

byggðarmerkja, m.a. vegna þess að þar væri hendi þekking og reynsla á skráningu vörumerkja. Þess eru einnig dæmi að einkaleyfastofnanir annars staðar á Norðurlöndum annist skráningu byggðarmerkja.

Byggðarmerki eru auðkenni sveitarfélaga meðan vörumerki eru auðkenni fyrir vöru eða þjónustu og firmaheiti auðkenni fyrir atvinnurekstur. Byggðarmerki eru þó ólík öðrum auðkennum að því leyti að þau lúta ströngum reglum um útlit, þ.e. reglum skjaldarmerkjafræðinnar.

Settar hafa verið skýrar reglur um skráningu byggðarmerkja. Umsókn skal vera á þar til gerðu eyðublaði og fyrir umsóknina þarf að greiða ákveðið gjald.

Til að unnt sé að samþykka skráningu merkis þarf það að uppfylla nánar tilgreind skilyrði um útlit og gerð og er þar tekið mið af meginreglum skjaldarmerkjafræðinnar. Fullnægi merkið þessum kröfum kannar Einkaleyfastofan hvort merkið

hafi að geyma vörumerki, ríktákn eða önnur tákn sem óheimilt er að hafa í byggðarmerki.

Hugsanlegt er að synjað verði um skráningu merkis á þeim grundvelli. Ef ekkert er athugavert við merkið er það skráð. Með skráningu fær sveitarfélagið einkarétt á að nota merkið. Merkið er síðan birt í riti stofnunarinnar, ELS-tíðindum, sem er vettvangur birtinga fyrir öll skráð hugverkaréttindi. Ritið kemur út einu sinni í mánuði.

Einkaleyfastofunni er það kappsmál að skráning byggðarmerkja gangi greiðlega fyrir sig en jafnframt að með góðu samstarfi við sveitarfélögin takist að framfylgja ákvæðum reglugerðar um skilyrði fyrir skráningu þeirra. Byggðarmerki sem er vel gert frá faglegu og fagurfræðilegu sjónarmiði á að geta verið gott auðkenni fyrir viðkomandi sveitarfélag.

Í umhverfinu orka margir þættir á fegurðarskyn okkar. Fallett byggðarmerki, hvort heldur það birtist okkur við vegbrún, í bréfhaus eða á öðrum stöðum, skilur eftir í huga okkar jákvæða mynd af byggðinni. Svo einfalt er það.

Tilgangurinn með þessari útgáfu er að sveitarstjórnir, hönnuðir og aðrir sem vinna að gerð byggðarmerkja á vegum sveitarfélaga hafi á einum stað grunnupplýsingar og leiðbeiningar um gerð merkjanna og frágang og meðferð umsókna.

Gunnar Guttormsson

Reglugerð um byggðarmerki, nr. 112/1999

- 1. gr.** Með skráningu byggðarmerkis hjá Einkaleyfastofu geta sveitarstjórnir öðlast einkarétt á notkun merkis síns. Umsókn um skráningu byggðarmerkis skal skila skriflega til Einkaleyfastofunnar á þar til gerðu eyðublaði. Í umsókn skal kom fram:
- 1) mynd af byggðarmerkinu, ekki stærri en 8 sm í þvermál;
  - 2) nafn og heimilisfang sveitarfélagsins;
  - 3) nafn höfundar merkisins;
  - 4) lýsing á litum í merkinu;
  - 5) stutt lýsing á táknmáli merkisins.
- Jafnframt skal fylgja (á A4 pappír) eitt eintak af merkinu í lit og eitt svart/hvítt eintak eða sams konar myndir í tölvutæku formi.
- 2. gr.** Með umsókn um skráningu byggðarmerkis skal fylgja gjald, kr. 40.000. Hafi gjald ekki verið greitt innan eins mánaðar frá umsóknardegi fellur umsóknin úr gildi.
- 3. gr.** Við móttöku færir Einkaleyfastofan umsóknarnúmer og umsóknardag á umsóknina og lætur sveitarfélaginu í té staðfestingu á móttöku hennar.
- 4. gr.** Það er skilyrði fyrir skráningu byggðarmerkis að merkið hafi skjaldarlögun og sé í samræmi við eftirfarandi meginreglur skjaldarmerkjafræðinnar:
- 1) lögun merkisins (skjaldarins) skal vera í samræmi við grunnformin A, B, C eða D í viðauka I;
  - 2) myndfleti merkisins skal skipt í samræmi við grunnskiptingar 1-16 í viðauka II;
  - 3) mynd í merkinu skal vera einföld og hafa augljósa, táknræna merkingu;
  - 4) myndin skal vera í tvívídd, fylla vel út í myndflötinn og vera innan heillar skjaldarrandar;
  - 5) litir í merkinu skulu vera fáir en hreinir; til greina koma fjórir grunnlitir, blár, grænn, rauður og svartur, og tveir málmalitir, þ.e. gylltur (gulur er jafngildur) og silfraður (hvítur er jafngildur);
  - 6) málmalitir og grunnlitir skulu snertast, en málmalitir mega ekki liggja saman;
  - 7) bókstafir, tölustafir og önnur hliðstæð tákn skulu ekki vera í merkinu.
- 5. gr.** Byggðarmerki er ekki unnt að skrá ef merkið hefur að geyma án heimildar:
- 1) þjóðfána, ríkistákn, opinber alþjóðamerki, skjaldarmerki eða annað sem til þess er fallið að villst verði á því og framangreindum merkjum;
  - 2) opinber skoðunar- eða gæðamerki eða opinbera stimpla eða annað sem til þess er fallið að villst verði á því og framangreindum merkjum, eða
  - 3) skráð vörumerki, féлага- eða gæðamerki eða heiti á atvinnustarfsemi, merki sem sótt hefur verið um skráningu á eða annað sem til þess er fallið að villst verði á því og framangreindum merkjum.
- 6. gr.** Þegar meðferð umsóknar um byggðarmerki er lokið og umsóknin hefur verið samþykkt er merkið skráð og birt almenningi í ELS-tíðindum sem Einkaleyfastofan gefur út. Ef synjað er um skráningu skal umsækjanda tilkynnt það og ákvörðun rökstudd. Veita skal umsækjanda frest til að gera athugasemdir. Leggja umsækjandi ekki fram gögn eða komi fram með rök er breytt geta ákvörðun um synjun fellur umsóknin úr gildi.
- 7. gr.** Skráð byggðarmerki skal afmá:
- 1) samkvæmt beiðni eiganda þess;
  - 2) ef eigandi þess er ekki lengur sjálfstætt sveitarfélag, eða
  - 3) ef sveitarfélagi er óheimilt að nota hið skráða byggðarmerki samkvæmt lokaniðurstöðu dómstóla.
- Hafi byggðarmerki verið afmáð skal birta um það tilkynningu í ELS-tíðindum.
- 8. gr.** Synjun Einkaleyfastofu um skráningu byggðarmerkis má bera undir dómstóla.
- 9. gr.** Skráningu byggðarmerkis er unnt að fella úr gildi með dómi. Sérhverjum sem hefur lögmætra hagsmuna að gæta, er rétt að höfða mál gegn eiganda byggðarmerkis í því skyni að skráning merkisins verði felld úr gildi.
- 10. gr.** Einkaleyfastofan heldur skrá um byggðarmerki. Öllum er heimill aðgangur að skránni. Fyrir útskrift af skráðu merki skal greiða kr. 500.
- 11. gr.** Reglugerð þessi er sett með stöð í 4. mgr. 5. gr. laga nr. 45/1998 og öðlast gildi við birtingu. [26.2.1999]

[Sjá viðauka á bls. 9]

Sögubrot um skjaldarmerki

Uppruni

Frá fornu fari hafa hermenn skreytt skildi sína en riddaratíminn í Evrópu, ca. 1050-1450, var blómatími skjaldarmerkjanna. Þá höfðu skjaldarmerkin hagnýta þýðingu, m.a. samfara notkun lokaðs hjálms er olli því að ekki sást í andlit riddarans. Skjaldarmerkið var því oft það eina sem þekking mátti riddarann á. Riddarar og lénsmenn þáðu skildi með merkjum af lénsheerra sínum og voru merkin tákun um tign og stöðu innan lénskerfis ríkisins. Oftast var merki lénsmanns og riddara leitt af merki lénsheerrans hvað liti og tákun varðaði.

Um skjaldarmerki fóru að gilda ákveðnar reglur sem urðu grundvöllur skjaldarmerkjafræðinnar

(heraldik) en hún verður þó ekki rakin sem fræðigrein lengra en til 12. aldar. Greinin á sín fagorð og má nefna sem dæmi skjaldhöfuð, skjaldfót, tinktúrur (liti) og blasóneringu (lýsingu skjaldar). Skjaldarmerkjafræðin er ein hjálpargreina sagnfræðinnar en auk sögulegs gildis hafa skjaldarmerkin listrænt gildi og táknrænt.

Íslensk skjaldarmerki

Saga íslenskra skjaldarmerkja er ekki eins litrík og skjaldarmerkja-

saga þeirra Evrópuþjóða þar sem riddaramenningin blómstraði og íslenska sagan hefur heldur ekki verið rannsökuð til hlítar. Vanþekking og tilfinningasemi hefur oft ráðið skoðunum og ákvörðunum um íslensk skjaldarmerki, einkum á 20. öldinni. Umfjöllun um íslensk skjaldarmerki er hér skipt í þrjú kafla:

- um merki Íslands;
- um merki Íslendinga sem hlutu aðalstign fyrir á öldum;
- um merki byggða, staða og svæða.

a) Um merki Íslands.

Ljónsmerkið

Í merki skjaldarmerkjabók frá 13. öld, sem varðveitt er í ríkisskjalasafninu í Haag, er merki sem þar er kallað merki konungs Íslands. Í merkinu er

upprétt, ókrýnt ljón með öxi. Danskur fræðimaður, Paul Warming, hefur leitt rök að því að merkið hafi verið merki Íslands eða þess manns sem fór með æðsta vald á Íslandi í umboði Noregskonungs þá er merkjabókin var gerð en Íslendingar höfðu gengið Noregskonungi á hönd árið 1264.

Þorskmerkið

Uppruni þorskmerkisins sem skjaldarmerki Íslands er að mestu hulinn. Danskur skjaldarmerkjafræðingurinn Anders Thiset hefur bent á að Hansakaupmenn, sem aðsetur höfðu í Björgvin í Noregi, hafi haft þorsk ásamt fleiri táknum í innsigli sínu og þorskurinn hafi þar táknað viðskipti Hansakaupmanna með íslenskan fisk. Þessi innsigli eru frá upphafi 15. aldar og yngri. Á Þjóðminjasafni Íslands er varðveitt innsigli Íslands frá árinu 1593. Á innsiglinu er hausaður þorskur með kórónu. Einnig þekkest flattur þorskur með kórónu sem tákun Íslands um svipað leyti. Á síðari hluta 19. aldar fór að bera á óánægju meðal Íslendinga með þorskmerkið, þ.e. flatta krýnda þorskinn. Þessi óánægja var aðallega tilfinningalegs eðlis og þekkingu á skjaldarmerkjafræði skorti. Ýmsir töldu að Danir hefðu þröngvað merkinu upp á landsmenn og töldu merkið ljótt. Tillögur komu fram um nýtt merki og runnu þær oft saman við óskir Íslendinga, á þessum árum, um íslenskan fána. Sumir telja að Sigurður Guðmundsson málari hafi fyrstur manna vakið áhuga Íslendinga á því að íslenski fálkinn væri vel til þess fallinn að vera merki Íslands.

Fálkamerkið

Árið 1897 ritaði Einar Benediktsson skáld grein þar sem hann segir að oft geri Íslendingar ekki mun á merki (skjaldarmerki) og fána. Hann telur fálkann hæfa vel sem merki en leggur til að fáni Íslands verði hvítur kross á bláum feldi. Árið 1903 var gerð sú breyting á stjórnarskrá Íslands að ráðherra Íslands skyldi vera íslenskur og búsettur á Íslandi. Dönsk stjórnvöld notuðu þetta tækifæri og breyttu skjaldarmerki landsins til að koma til móts við óskir Íslendinga um nýtt skjaldarmerki. Úrskurður var gefinn út 3. október 1903 um að skjaldarmerki Íslands skyldi vera hvítur íslenskur fálki á bláum grunni. Ekki voru allir Íslendingar sáttir við útfærslu merkisins af hálfu Dana og hefðu sumir kosið að teikningar Sigurðar Guðmundssonar málara af fálkamerki hefðu verið notaðar en þær sýndu fálkann með þanda vængi.

Ljónsmerkið,
merki Íslands frá 13. öld.

Landvættamerkið eldra

Í tilefni fullveldis Íslands 1918 hófust umræður um nýtt skjaldarmerki. Ýmsar tillögur höfðu komið fram um nýtt merki í stað fálkans, m.a. tillaga Halldórs Hermannssonar prófessors, árið 1916, um að landvættirnar yrðu teknar upp í merkið. Matthías Þórðarson þjóðminjavörður lagði einnig fram tillögur og var ein þeirra sú að merkið yrði sömu gerðar og hinn nýi, blái, hvíti og rauði þjóðfáni Íslendinga. Jón Magnússon forsætisráðherra bað Ríkarð Jónsson myndhöggvara að vinna úr tillögunum. Mynd Ríkarðs, krýndur skjöldur og á hann markaður fáni Íslands, en skjaldberar hinar fjórar landvættir, dreki, gammur, uxi og risi, var skjaldarmerki Íslands frá 1919-1944.

Landvættamerkið yngra

Fyrir lýðveldisstofnunina 1944 fór þáverandi forsætisráðherra, dr. Björn Þórðarson, þess á leit við nokkra menn að þeir gerðu tillögu um gerð skjaldarmerkis fyrir hið nýja lýðveldi. Niðurstaðan var sú að halda bæri landvættamerkinu frá 1919 með nokkrum breytingum. Tryggvi Magnússon listmálari teiknaði nýja merkið og 17. júní 1944 gaf nýkjörinn forseti Íslands, Sveinn Björnsson, út úrskurð um nýja landvættamerkið sem síðan hefur verið skjaldarmerki Íslands.

Merki Reykjavíkur frá 1957.

Merki Akureyrar frá 1930.

b) Um merki Íslendinga sem hlutu aðalstign fyrr á öldum.

Vitað er að á miðöldum báru nokkrir Íslendingar riddaranafnbót sem þeir höfðu þegið af konungum. Nafnbótinni fylgdi skjöldur með merki og voru þessir einstaklingar því einnig kallaðir merkismenn. Fátt er vitað um skjaldarmerki þessara íslensku aðalsmanna en innsigli

þeirra sumra eru kunn og má e.t.v. draga einhvern lærdóm af þeim um skjaldarmerkin. Aðalsbréf Björns ríka Þorleifssonar á Skarði (d.1467) hefur þó varðveist í afskrift í safni Árna Magnússonar. Björn var herraður af Danakonungi árið 1457 og segir í aðalsbréfi hans að hann megi bera skjöld og er skjaldarmerkinu lýst, hvítur björn á bláum feldi. Síðar kom að því að þessi skjaldarmerki féllu að mestu í gleymsku.

c) Um merki byggða, staða og svæða.

Merki Reykjavíkur

Með tilskipun frá árinu 1786 var sex verslunarstöðum á Íslandi veitt kaupstaðaréttindi og tekið fram að kaupstaðarþáttar hefðu rétt til að biðja um skjaldarmerki og staðarinnsigli. Einn þessara staða var Reykjavík. Kaupstaðaréttindi þessi stóðu til 1836 en þá var gefin út tilskipun um að Reykjavík ein væri kaupstaður en hinir staðirnir fimm löggiltir verslunarstaðir. Frá árinu 1815 á Reykjavík innsigli sem sýnir standandi sjómann, bát og flatta fiska. Innsiglið var merki Reykjavíkur til ársins 1957 þegar núverandi merki, skjöldur með tveimur öndvegis-súlum og þremur öldulínum á heiðbláum grunni, teiknað af Halldóri Péturssyni, var tekið upp.

Alþingishátíðarmerkin frá 1930

Vegna Alþingishátíðarinnar árið 1930 á Þingvöllum voru gerð skjaldarmerki fyrir bæjar- og sýslufélög landsins og hafa sum þeirra verið notuð síðan sem byggðar- og sýslumerki. Uppdrættir og tillögur margra þeirra komu frá heimamönnum en Tryggvi Magnússon mun hafa gengið frá flestum eða öllum merkjunum. Merki Reykjavíkur á hátíðinni var skjöldur er sýndi tvær svartar súlur á hvítum grunni, skjaldhöfuð var rautt og í því mynd af vikingaskipi. Merki Akureyrar á rætur að rekja til Alþingishátíðarinnar 1930.

Byggðarmerki á síðustu árum

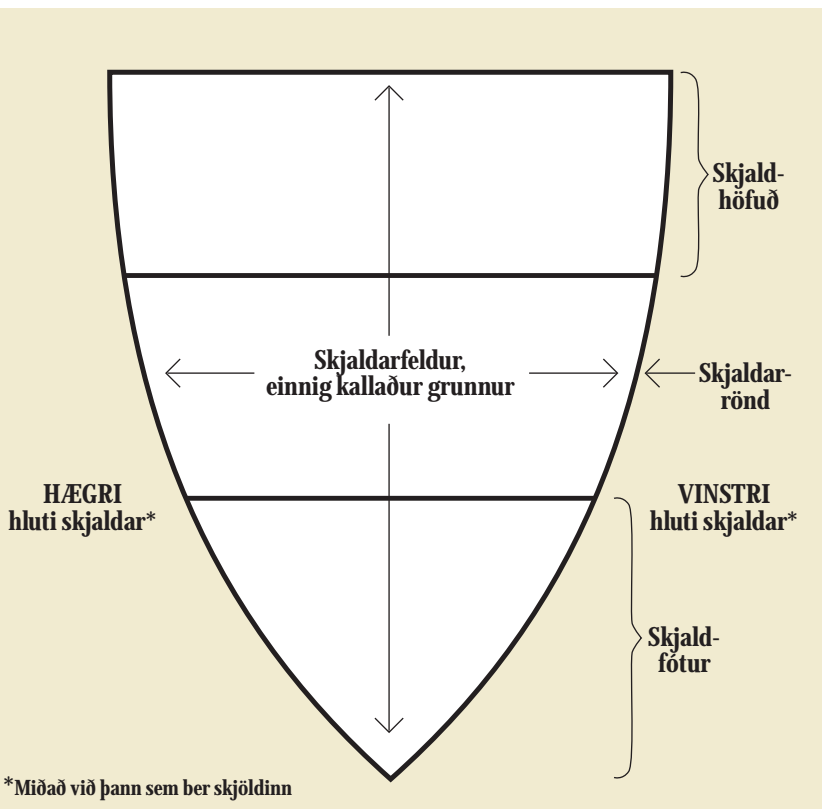
Elstu byggðarmerkin, sem nú eru notuð, má rekja aftur til 1930 eins og fyrr er getið. Á síðustu 20 árum hefur þeim sveitarfélögum fjölgað mjög sem tekið hafa upp byggðarmerki, og í sveitarstjórnarlögum frá 1986 er ákvæði um slík merki. Í kjölfar laganna skipaði félagsmálaráðherra, árið 1991, nefnd til að semja reglur um gerð byggðarmerkja. Reglurnar birtust í Stjtið. B, nr. 74/1992. Frá 1992 til 1998 starfaði sérstök byggðarmerkjanefnd á vegum félagsmálaráðuneytisins. Nefndinni var ætlað að vera umsagnaraðili um byggðarmerki áður en til staðfestingar ráðuneytisins kæmi og vera sveitarstjórnnum til leiðbeiningar um gerð merkja. Með gildistöku nýrra sveitarstjórnarlaga 1998 var byggðarmerkjanefnd lögð niður og verkefni hennar færð til iðnaðarráðuneytisins og Einkaleyfastofu.

Guðný Jónasdóttir

Leiðbeiningar um gerð skjaldarmerkja

Reglur um gerð byggðarmerkja eru þær sömu og gilda almennt um gerð skjaldarmerkja. Í báðum tilvikum er byggt á reglum skjaldarmerkjafræðinnar, á vitneskju um skjöldinn og tákinn, samsetningu þeirra, litameðferð og útfærslu táknaþingsins. Meginreglurnar, sem farið skal eftir, eru þessar:

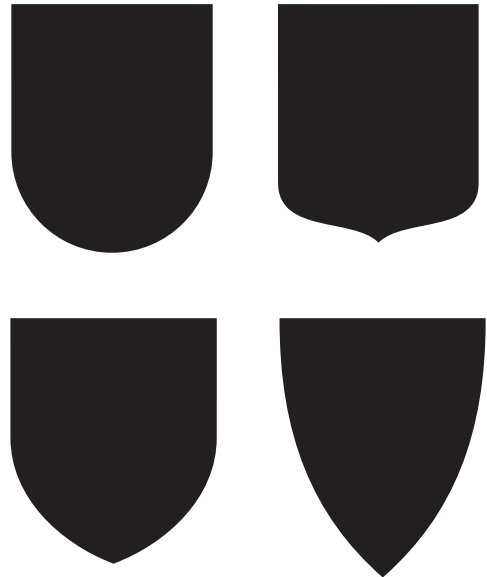
- Byggðarmerki skal hafa viðurkennda skjaldarlögun og ef fleti er skipt skal stuðst við reglur um flatarskiptingu.
- Merkið skal vera einfalt að gerð og hafa augljósa og táknræna merkingu.
- Nota skal fáa og „hreina“ liti í merkinu.
- Viðurkenndir litir eru fjórir: blár, rauður, grænn og svartur, og að auki tveir málmar: gylltur (gulur) og silfraður (hvítur).
- Litir liggi ekki saman.
- Málmar mega ekki liggja saman heldur verður litur ávallt að vera á milli.

- Merkið skal vera í tvívið.
- Forðast skal að gefa merki ýktar útlínur.
- Merkið skal hafa eins fáa fleti og unnt er og það sama á við um myndir.
- Myndefnið skal fylla sem best út í skjaldarflötinn.
- Merkið má ekki innihalda bókstafi, tölustafi eða sambærileg ták.

Lögun byggðarmerkis

Samkvæmt reglum skjaldarmerkjafræðinnar skulu byggðarmerki hafa skjaldarlögun og vera einföld að allri gerð. Táknin skulu vera innan skjaldarformsins og mega alls ekki ganga út úr því.

Skjaldarform hafa verið breytileg í tímans rás. Síðustu áratugi hefur helst verið stuðst við skjaldarformin hér að ofan og þau hafa nú verið fest í sessi sem grunnform íslenskra byggðarmerkja sbr. viðauka I við reglugerð um byggðarmerki (bls. 9).

Notkun lita

Samkvæmt hefð byggist litanotkun á fáum og hreinum litum sem eru lítið blandaðir. Litir eru fjórir og málmar tveir. Æskilegt er að nota ekki fleiri en þrjá liti eða málma á hvert merki.

Þriðji litur er þá gjarnan notaður vilji menn draga sérstaklega fram atriði eins og nef, tungu, kló á dýri eða til dæmis axarbláð.

Við val á litum er stuðst við Pantone litakerfið og/eða CMYK-liti þegar fjögurra lita prentun er notuð. Tilgreina þarf númer lita (Pantone) og blöndun (CMYK).

Merkið þarf að hugsa og útfæra í svart/hvítu þannig að öll meginéinkenni þess skili sér.

Við hönnun merkis þarf að gæta þess sérstaklega að litameðferð standist einföldustu útfærslur á merkinu og alla hugsanlega notkun þess.

Litir:

Rauður
Pantone Warm Red
CMYK: M:100, Y:100

Blár
Pantone Process Cyan
CMYK: C:100

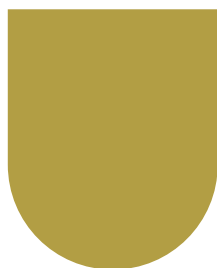

Grænn
Pantone 355
CMYK: C:100, Y:100

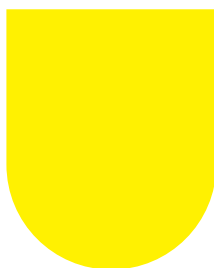

Svartur

Málmar:

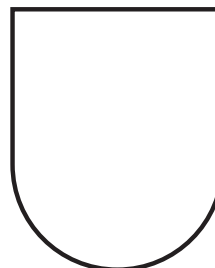
Gull
Pantone 874

Gulur
Pantone Process Yellow
CMYK: Y:100

Silfur
Pantone 887

Hvítur

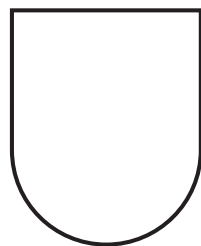
„Málmar“ eru: Gull/gulur litur, silfur /hvítur litur. Litir eru: Blár, grænn, rauður, svartur. Aðeins er notað eitt afbrigði af hverjum lit, svokallaður „hámarkslitur“. Rastaður litur er ekki notaður og ekki aðrir litatónar t.d. grár eða litskuggar. Blandaðir litir, svo sem gulbrúnn, fjólublár og appelsínugulur, standast ekki kröfur skjaldarmerkjafræðinnar.

Málmar eru helst notaðir þegar þrykkt er á hluti, svo sem minjagripi og vandaðri prenthluti. Málmar eru t.d. ekki notaðir á fána. Þar er notaður hvítur eða gulur litur.

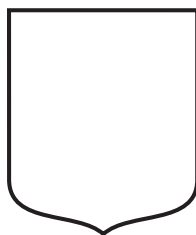

Grunnform skjaldar

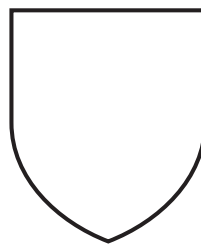
[Viðauki I]

A

B

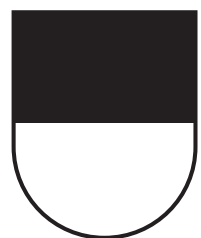
C

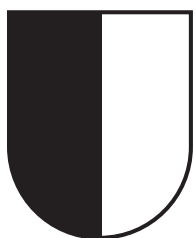
D

[Viðauki II]

Helstu grunnskiptingar á skjaldarfleti

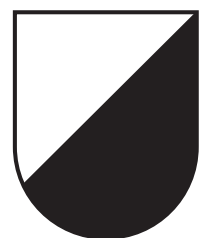
1 Pverskiptur

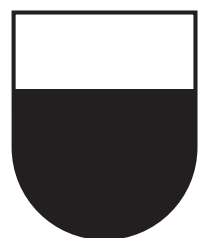
2 Klofinn

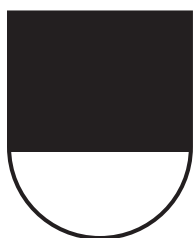
3 Skáskiptur

4 Vinstri skáskipting

5 Skjaldarhöfuð

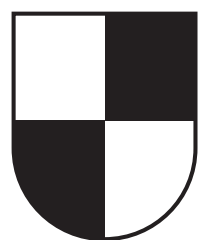
6 Skjaldfótur

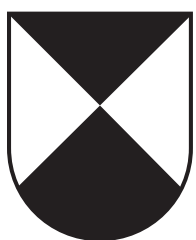
7 Bjálki

8 Stólpi

9 Fjórskiptur

10 Skáfjórskiptur

11 Oddur upp

12 Oddur niður

13 Skábjálki

14 Vinstri skábjálki

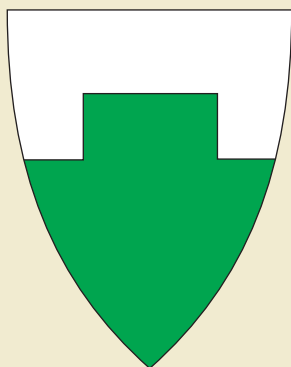
15 Þríklofinn

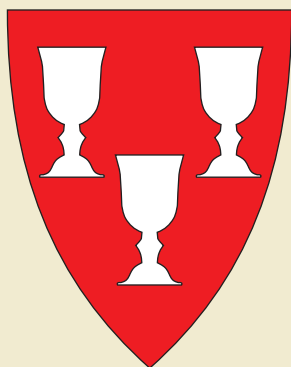
16 Þrískáskiptur

Notkun táknmáls

Lögð er áhersla á að myndmál merkis sé sem einfaldast. Mikilvægt er að myndin þoli mismunandi stærðir og sjáist vel úr fjarlægð. Æskilegt er að merkið hafi mynd- eða táknræn tengsl við byggðarlagið sem það er fyrir. Algengt er að það byggji á einhverju sem tengist t.d. sögu svæðisins, þjóðsögum, vísinda- eða alþýðutúlkun á örnefnum eða sé myndræn lýsing á heiti svæðisins.

Norskt byggðarmerki. Tákn byggðarlagsins er fjallið Hattfjell.

Norskt byggðarmerki. Tákn byggðarlagsins er á langa sögu í glerlist.

Finnskt byggðarmerki. Tákn byggðarlagsins er við sjó.

Útfærsla á náttúrufrirbrigðum krefst einföldunar og mikillar umhugsunar. Æskilegast er að nota einungis eitt tákn. Sama tákn má nota oft en þá samkvæmt reglum skjaldarmerkjafræðinnar. Sérstök einkenni myndefnis má skerpa og gefa aukið gildi. Dýr í byggðarmerkjum snúa oftast til hægri (þ.e. til vinstri frá sjónarhóli áhorfandans). Algengast er að gin þess snúi einnig til hægri. Ekkert er þó á móti því að það snúi hausnum fram eða til vinstri. Forðast ber að nota aukaform, skrautkanta og annars konar skreytingar í byggðarmerki eða byggðarmerkjafána.

Notkun byggðarmerkja á fánum

Byggðarmerki eru oft notuð í fána sveitarfélaga. Um slíka notkun gilda ákveðnar reglur. Réttur fáni er sem næst ferningur þar sem grunnurinn (fánaefnið) er í sama lit og hefur sömu skiptingu og merkið í skildinum. Skjaldarmerkið skal eingöngu prentað á aðra hlið fánans þannig að myndin er gagnhverf á hinn hliðinni. Byggðarmerki eru einnig oft á borðfána sem hanga á láréttri stöng. Ef heiti sveitarfélags er haft með á fánanum skal það vera annað hvort ofan eða neðan við byggðarmerkið.

Í viðbót við ofanskráðar reglur um gerð og notkun byggðarmerkja er æskilegt að hvert sveitarfélag setji samræmdar reglur um aðra notkun eigin merkis.

Dæmi um merki sem lúta ekki hinum hefðbundnu reglum um gerð skjaldarmerkja.

Fáni norska byggðarlagsins Nordland.

Heimilda- og ritaskrá

- Achen, Sven Tito. 1982. Danmarks kommunevåbener samt Grønlands og Færøernes. Forlaget Komma, København.
- _____. 1962. „Bergensfarene og Islands ældste vaaben.“ Heraldisk tidsskrift, s. 197-202.
- _____. 1962. „The coat of arms of Iceland.“ The American-Scandinavian Review.
- Birgir Thorlacius. 1964. „Fáni Íslands og skjaldarmerki.“ Andvari. Nýr flokkur, 1: 36-37.
- Einar Benediktsson. 1897. „Íslenski fáninn.“ Dagskrá, 13. mars.
- Fáni Íslands, skjaldarmerki, þjóðsöngur, heiðursmerki. Saga, gildandi lög og reglur, leiðbeiningar um notkun fána. 1991. Forsætisráðuneytið, Reykjavík.
- Guðný Jónasdóttir. 1979. „Skjaldarmerki Íslands.“ Sögulóðir. Afmælisrit Ólafs Hanssonar. Sögufélag, Reykjavík.
- Guðbrandur Jónsson. 1915. „Nogle oplysninger om tre isl. adelsslægter.“ Personal historisk tidsskrift VI: 22-44.
- Halldór Hermannsson. 1916. „Skjaldarmerki Íslands.“ Eimreiðin 22: 164.
- Heraldisk tidsskrift. Societas Heraldica Scandinavica, København. [c/o Sekretariat, 15 Maltevangen, DK 2820 Gentofte].
- Heraldiska vapen i Sverige. 1989. Draking, Mjölby.
- Kristján Eldjárn. 1962. „Sigillum insulae Islandie.“ Hundrað ár í Þjóðminjasafni. Menningarsjóður, Reykjavík.
- Magnús Jónsson. 1943. Alþingishátíðin 1930. H.F. Leiftur, Reykjavík.
- Magnús Þórðarson. 1957. „Skjaldarmerki Íslands.“ Stúdentaðlað, s. 3-6.
- Matthías Þórðarson. 1915. „Skjaldarmerki Íslands.“ Árbók hins íslenska fornleifafélags, s. 18-23.
- Milton, Roger. 1978. Heralds and history. David and Charles, London.
- Nevéus, Clara. 1987. Kommunevapen. Handledning för kommuner. Meddelanden från Svenska riksarkivet. Broschyr nr. 14, Stockholm.
- Nordisk heraldisk terminologi. 1987. Svenska Nationalkommittén för Genealogi och Heraldik [Lund].
- Norske kommunevapen. 1987. Red. Hans Cappelen og Knut Johannessen. Kommunalforlaget AS, Oslo.
- Páll Lindal. 1977. „Leikmannshugleiðingar um gerð skjaldarmerkja.“ Sveitarstjórnarmál 6.
- Pálmi Pálmason. 1883. „Um merki Íslands.“ Andvari 9.
- Prange, Knud. 1977. Heraldik og historie. Dansk historisk fællesforening, København.
- Saga íslenska fánamálsins. 1913. Skýrsla fánanefndarinnar 1913.
- Suomen Kunnallisvaakunat/ Finlands kommunevapen/ Municipal coats of arms of Finland. 1970. Suomen Kunnallisliitto, Helsingfors.
- Thiset, Anders. 1915. „Vaabenmærkerne for Island, Færøerne og Kolonierne.“ Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie, s. 177-198.
- Valtýr Guðmundsson. 1885. „Um merki Íslands.“ Fréttir frá Íslandi.
- Warming, Paul. 1971. „Islands vaaben.“ Árbók hins íslenska fornleifafélags, s. 5-45.
- Þorsteinn Þorskabítur [líklega dulnefni Valdemars Ásmundssonar]. 1884. „Merki Íslands og fáni.“ Fjallkonan, 18. des.

Gefið út í júlí 1999.

Hönnun og umsjón með útgáfu: Gísli B. Björnsson, teiknari FÍT.

Aðstoð við textagerð: Guðný Jónasdóttir og Sigurður Þór Salvarsson.

Umbrot og myndvinnsla: Næst ehf.

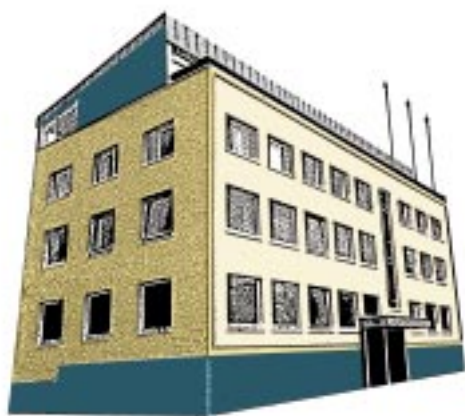
Prentun: Steindórsprent Gutenberg ehf.

Letur: Mimon Condensed.

Pappír: Munken.

Byggðarmerki eru hluti af aldagömlum menningararfi margra þjóða. Upphaf þeirra hér á landi tengist einkum þjóðhátíðinni 1930. Með því að fylgja í hvívetna grunnreglum skjaldarmerkjafræðinnar er unnt að skapa hér jákvæða þróun í gerð byggðarmerkja.

Í umhverfinu orka margir þættir á fegurðarskyn okkar. Fallett byggðarmerki sem birtist vegfaranda, t.d. við vegbrún á mörkum sveitarfélaga eða á öðrum stöðum, skilur eftir í huga hans jákvæða mynd af byggðinni. Það ætti því að vera hagur og keppikefli hvers sveitarfélags að vanda eftir föngum til eigin byggðarmerkis,

EINKALEYFASTOFAN

Heimilisfang: Lindargata 9 • 150 Reykjavík
Sími: 560 9450 • Fax: 562 9434 • Netfang: postur@els.stjr.is